Sumonyi Zoltán

Egy veszélyes előkép a 14. századi Európában

Lajos magyar királyt még a szerbiai hadjárat foglalkoztatta, amikor II. (Bölcs) Albert osztrák herceg 1355 júliusában segítséget kért tőle a Zürich városával szövetkező svábföldi lázadók ellen. II. Albert unokatestvére volt Károly Róbertnek, így Lajos királynak másodnagybátyja, és ezt a rokoni kapcsolatot az osztrák herceg annál is inkább ápolta, mert ötvenéves koráig még nem volt utódja, s gyermekeként szerette a korán vitézi hírrel büszkélkedő és jelentős európai hatalommal bíró unokaöccsét. Ugyanis Habsburg Albert – Rudolf német-római császár unokája – már csak a kis osztrák hercegség ura volt, szerencsétlenségére még nyomorék is, mindkét lábára béna. Ezért csupán bölcsességével tudott tiszteletet kivívni magának a lovagi erényeket becsülő 14. században. Ám azzal ki is vívta, és nem véletlenül kapta a bölcs előnevet; ügyes bel- és külpolitikájának köszönhetően Csehország után Ausztria volt az egyik legértékesebb német hercegség.

Amikor a bölcs herceg 1358 júliusában hatvankilenc évesen meghalt, tizennyolc éves fia, Rudolf lett Ausztria uralkodó hercege. Rudolf herceg apósát, IV. Károly német-római császárt és cseh királyt tartotta legnagyobb ellenfelének, őt akarta utánozni, majd megfosztani a császári címtől. Először is Prága helyett az akkor jelentéktelen Bécset, amely a passaui egyházmegye plébániája volt, püspöki székhellyé és Közép-Európa fővárosává akarta tenni. A prágai Szent Vitus-katedrális mintájára átépíttette a bécsi Szent István-templomot, és 1365-ben, tizenhét évvel a Károly Egyetem után megalapította a bécsi egyetemet.

Ez eddig rendben is lenne, de politikai súlyának megerősítésére, hiszen nem tartozott a birodalmi választófejedelmek közé, a történelmi és politikai blöfföléstől sem riadt vissza. Lázas gyorsasággal öt okiratot hamisíttatott, amelyekről azt állította, hogy azok a Julius Caesar által kiadott *Privilegium Minor* részei, tehát az osztrák ház privilégiumai a római császároktól erednek.

A hamisítványok szerint

1. Julius Caesar nagybátyjának, Caius Mariusnak és utódainak hű-bérbe adta Ausztriát, meghagyva, hogy a tartomány mindenkorra szabad és független legyen, hűbéri adót senkinek se fizessen.
2. Ezt a privilégiumot egy másik levélben Nero császár is megerősítette.
3. Majd I. (Rőtszakállú) Frigyes császár – ezer évvel később – úgy rendelkezett, hogy az osztrák herceg se a birodalomnak, se senki másnak

ne tarozzék szolgálattal, a birodalmi gyűléseken nem köteles megjelenni, de ha mégis elmegy, ott *udvari főhercegként* bánjanak vele, akit díszhely illet meg a császár oldalán.

4. A hűbért minden új császár díjtalanul ruházza rá az osztrák hercegre, aki azt, a többi alázatos fejedelemtől eltérően lóháton, fejedelmi díszben veheti át saját zászlaja alatt. A birodalomnak nincs joga törvénykezni a herceg személye fölött; senki vádjára sem köteles megjelenni, még a császár előtt sem. Hanem ha önként alá akarja magát vetni valamely ítéletnek, hűbéresei és tanácsadói közül nevez ki bírókat maga fölé.
5. A birodalom nem avatkozhat Ausztria belügyeibe. Ott minden birtok hűbér, amely fölött a herceg korlátlanul rendelkezik és önkényesen uralkodik népe fölött. A bíróságok, a vadászat, halászat és az erdők neki jövedelmeznek; a zsidók, a pénzváltók és a kölcsönadók nyereségei pedig a herceget illetik. Ugyanakkor a birodalom az osztrák herceget minden támadója ellen tartozik megvédeni, és – minthogy Julius Caesar nagybátyját a legtitkosabb tanácsba is beválasztotta – fontosabb birodalmi ügyekben az osztrák herceg tudta és hozzájárulása nélkül nem szabad dönteni.

1359 tavaszára elkészültek ezek a „privilégiumok", Rudolf pedig áprilisban Prágába utazott, hogy Károly császár megerősítse a nagy elődök rendelkezéseit. A császárt meghökkentette ifjú vejének zavaros előterjesztése, de csupán a kezdő uralkodó meggondolatlan mohóságának tartotta, és valami ürügyet keresett a válasz elutasítására. Azt mondta, hogy Julius Caesar és Nero császár Ausztriára vonatkozó okiratait meg kell vizsgáltatnia, ezért azokat szakértői véleményezésre megküldi Petrarcának. A költő természetesen otromba és szemtelen hamisítványoknak minősítette az egészet, s erre hivatkozva Károly császár nem járult hozzá a privilégiumok megerősítéséhez.

Rudolf herceg olyan dühösen és megbántva távozott Prágából, hogy két hónap múlva már apósa megbuktatásán ügyködött. Ehhez jó alkalmat adott az a császári rendelet, amely kilátásba helyezte az egyházi jövedelmek világi felülvizsgálatát, ha a püspökök nem fegyelmezik meg a papságot. A fenyegető rendelet mélyen sértette az egyházi fejedelmeket, akik maguk is választók voltak a birodalmi gyűléseken, s az ugyanúgy sértett herceg velük akarta megbuktatni Károlyt. Ellencsászárként Lajos magyar királyt szemelték ki, mint az egyetlen olyan európai uralkodót, akit a választófejedelmek és a pápa is elfogadna, noha Lajos semmit sem tudott a puccskísérletről.

Károly viszont időben értesült a szervezkedésről, mert Rudolf közben már a bajor és a württenbergi hercegekkel is tárgyalt, s a császár ügyes taktikával elébe vágott az eseményeknek. Az egyházi jövedelmekre vonatkozó rendeletét visszavonta, és 1359. november 11-re Bachrachba hívta a német birodalom papi fejedelmeit. Ott elmondta nekik, hogy Rudolf osztrák hercegtől tudja, miszerint a pápa engedélyével akarják őt leváltani, és helyébe megválasztani a magyar királyt. Most tehát valljanak színt, igazat beszél-e Rudolf?

A meglepett főpapok zavartan tiltakoztak a gyanúsítás ellen, majd közös levelet írtak az osztrák hercegnek és a magyar királynak, hogy tanúskodjanak az ő ártatlanságuk mellett. Lajos ebből értesült a történtekről, és mélyen megbántódott, hogy a császár őt méltatlanul belekeverte a puccskísérletbe. Felháborodott levelére a császár is belátta, hogy ha féken akarja tartani az osztrák herceget, akkor előbb a magyar királlyal kell kibékülnie, s engesztelésül fölajánlott neki két lombard várost, Feltrét és Bellunót Gazamata várával együtt. Ez a két város és a vár korábban az Aquilejai pátriárka hűbére volt, de a pátriárka halálával visszaszállt a császárra, s mivel Velence szárazföldi területei mellett feküdtek, az engesztelő ajándék megbékítette Lajos királyt. Mindjárt ki is nevezte Szécsényi Miklóst az új területek kapitányává.

Némi előkészítés után, 1360. május közepén Nagyszombatban találkoztak a kölcsönös barátsági szerződések aláírására. A császárt elkísérte öccse, János morva őrgróf, a magyar királyt pedig Rudolf osztrák herceg. Károly írásban rögzítette, hogy a Lajosról terjesztett rágalmakat soha nem hitte el, és a jövőben sem fogja elhinni, valamint négyes aláírással hitelesítették, hogy a résztvevők között bármely irányban fennálló vagy feltételezett ellentéteket elsimították, s így a Luxemburgok Ausztriáról, a Habsburgok pedig Cseh- és Morvaországról végleg lemondanak. Aztán a nagyszombati egyezmény után valamennyien átmentek Ausztriába, ahol május 21-én Rudolf herceg – térden állva és hajadonfőtt! – átvette Károly császártól a hűbérül kapott tartományait.

De úgy látszik, hogy a küldetéses tudattal megvert/megáldott osztrák herceg megszállottan ragaszkodott az általa szerkesztett *ősi* privilégiumokhoz, s alig másfél hónap múlva megint kiújult az ellenségeskedés közte és apósa között, mert július 25-én Lajos királynak Nürnbergbe kellett küldeni Vilmos pécsi püspököt, hogy simítsa el a Károly és Rudolf közötti, már-már háborúval fenyegető ellentéteket. A püspök sikerrel járt, mert még a nyár folyamán Károly örömmel értesítette Lajost, hogy „kedves vejét, megbocsájtva annak ifjonti könnyelműségét, ismét kegyelmébe fogadta”. Sőt, szeptember 5-én szövetséget

kötöttek a cseh, a morva és az osztrák birtokok védelmére, és kérik a magyar királyt, hogy erősítse meg unokahúgának, az elhunyt István herceg tizenhárom éves lányának eljegyzését a morva őrgróf kiskorú fiával. Ennek a megerősítésére azért volt szükségük a Luxemburgoknak, mert Lajos királynak hétévi házasság után még mindig nem voltak gyermekei, s ha nem is lesznek, akkor csak a kis Erzsébet lehet az Anjouk magyarországi trónjának egyedüli örököse.

Ezekkel a szerződésekkel aztán a béke ideig-óráig helyreállt, csakhogy Rudolf még nem fejezte be hatalmi játszmáit. Úgy látta, hogy már nincs szükségük a magyar király támogatására, s 1361. augusztus 1-én szövetkezve a császárral, másnap megtámadta Aquileját. A pátriárkát elfogta, és fogolyként vitte Bécsbe, majd, hogy harci dicsőségének politikai gyümölcseit is kiélvezze, szeptember elején napokig ünnepeltette magát a velencei dózse vendégeként. E közben a személyes értékeitől is megfosztott és szigorú őrizet alatt Melkben tartott pátriárkának sikerült követeket küldeni Lajos királyhoz. Lajost fölháborította a Velence elleni legfőbb szövetségesének megtámadása, és attól is joggal tarthatott, hogy a cseh–morva–osztrák–velencei koalíció ellene fordulhat. Ellenlépésre készült, és december 15-én felszólította a dalmát városokat is, hogy legyenek éberek, és készüljenek föl Magyarország védelmére.

Arról nincsenek hiteles forrásaink, hogy mi történt a következő három hétben, csak arról a váratlan és most már nem is meglepő fordulatról, hogy 1362. január 7-én IV. Rudolf herceg fiatalabb testvéreivel, Frigyes, Albert és Lipót hercegekkel együtt szövetségre lépett Lajos királlyal IV. Károly császár és János morva őrgróf ellen. A négy Habsburg-herceg esküvel fogadta, hogy minden erejükkel Anjou Lajost segítik a Luxemburgokkal és Velencével szemben. Ezt bizonyítandó szabadon engedték az aquilejai pátriárkát, és sértetlenül visszaszolgáltatták neki friuliai birtokait. Így a formálódó és fenyegető koalíció megbomlott, és már csak a császár számított komolyabb ellenfélnek.

Hogy miként folytatódott volna IV. Rudolf herceg pávatánca, nem tudhatjuk, mert 1365. július 27-én, huszonöt éves korában meghalt. A kortársak félőrült zseninek tartották.